

ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 19^{ΗΣ} ΜΑΪΟΥ 2005

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Κικίης Δημουλά, *Εκτός σχεδίου 2004, Χλόη Θερμοκηπίου 2005*, υπό του Ακαδημαϊκού κ. Βασιλείου Πετράκου.

Έχω τήν τιμή να παρουσιάσω δύο πρόσφατα βιβλία τής Ακαδημαϊκού κυρίας Κικίης Δημουλά. Το πρώτο επιγράφεται *Εκτός σχεδίου* και περιέχει διηγήματά της. Το δεύτερο επιγράφεται *Χλόη Θερμοκηπίου* και αποτελεί τήν τελευταία ποιητική της συλλογή. Τα δύο βιβλία εκδόθηκαν τόν Δεκέμβριο του 2004 τò πρώτο και τόν Μάιο τής χρονιάς τούτης τò δεύτερο. Άλλά απέχουν μεταξύ τους, όχι τέσσερις ή πέντε μήνες, όπως θά μπορούσε κανείς να υποθέσει από τόν χρόνο έκδοσής τους, αλλά κάποιες δεκαετίες. Στο πρώτο αποδησαυρίζονται τὰ διηγήματα πού δημοσίευε ή Κικίη Δημουλά στο περιοδικό *Κύκλος* πού εξέδιδε πρò του 1967 ή Τράπεζα τής Ελλάδος. Το περιοδικό διηύθυνε ó Νάσος Δετζώρτζης και σ' εκείνον είναι αφιερωμένο τò βιβλίό. Η Κικίη Δημουλά, όπως ένας άλλος τής Ακαδημίας, ó Ηλίας Βενέζης, υπήρξε τραπεζική υπάλληλος και τὰ διηγήματα πού δημοσίευε στόν *Κύκλο* αποτελούσαν μέρος τών υπαλληλικών της καθηκόντων. Φαίνεται παράδοξο, αλλά ή κατ' έντολήν συγγραφή, ή ή αναγκαστική συγγραφή, είναι κάτι τò θεμιτό και μᾶς έχει χαρίσει άριστουργήματα.

Τόν πρόλογο του βιβλίου τόν ονομάζει επίλογο, γιατί θεωρεί ότι με τήν έκδοση απαλλάσσεται από τὰ κείμενα πού δημοσιεύει. Αποτελούσαν γι' αὐτήν, λέει, έκκρεμότητα για «σαράντα κοντά χρόνια». Τὰ ονομάζει «έκκρεμότητα» πού βρισκόταν κρυμμένη «στό συρτάρι χωρίς να μου ζητάει τίποτε, αλλά και χωρίς να παραιτείται από τή συντήρησή της».

Για να δικαιολογηθεί ή ίδια στόν έαυτό της για τήν έκδοση λέγει, στόν επίλογο πάντοτε, ότι χαιρέται πού δίνει όστᾶ σὲ μία τελείως άγνωστη, σ' εκεί-

νην, μορφή γραφής «με έπαχθή την άσκησή της». Υπάρχει μία αντίφαση στους λόγους της: χαίρει για τή δημοσίευση μιᾶς ξένης σ' εκείνην γραφή. Καί όμως εἶναι δικά της τὰ κείμενα, δὲν τῆς εἶναι ξένη ἡ γραφή, καί τῆς εἶναι πολὺ οἰκεία. Έπαχθῆς ἴσως ἦταν. Ἀλλὰ αὐτὴ ὑπῆρξε ἡ μοῖρα πολλῶν δημιουργῶν. Θά μνημονεύσω μόνον ἓναν δικό μας, τὸν Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη.

Ἀλλὰ καί πάλι, ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ τῆς Κικῆς Δημουλᾶ τὸ ἀντίθετο βλέπω, ὅτι δηλαδή δὲν ἦταν έπαχθῆς ἡ συγγραφή τους. Ἴσως ἡ ἔγνοια ὅτι ἔπρεπε μιὰ ὀρισμένη μέρα νὰ παραδώσει τὸ κείμενό της γιὰ τύπωμα νὰ τὴν τάραζε καί νὰ τὴν στενοχωροῦσε. Διαβάζοντάς τα διαπιστώνω ὅτι, ὅπως ὁ πραγματικὸς μάστορης ποὺ φτιάχνει κάτι καινούργιο χαίρεται τὴν ὥρα τῆς δουλειᾶς του, ἔτσι κι εκείνη, σκυμμένη στὸ χαρτί, χαιρόταν ποὺ ἔδινε ὑπόσταση σὲ σκέψεις, εἰκόνες, περιστατικά: διασκέδαζε μὲ ὀρισμένα ποὺ ἔγραφε, καί πονοῦσε, λυπόταν, μὲ ἄλλα ποὺ τὰ ξαναθυμόταν. Ὁ λογοτέχνης, ὁ ποιητής, εἶναι καί ἡθοποιός, δηλαδή νιώδει αὐτὰ ποὺ γράφει. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ διήγημα «Τρίαινα». Διηγεῖται τὴν ἱστορία ἐνὸς ξαδελφου της, ἐνὸς ὀρφανοῦ ποὺ ζωγράφιζε.

«Ὡ μὲ μάγευαν τὰ ἱστιοφόρα του. Ἐκείνη ἡ γκαστρωμένη ὄδηση τῶν πανιῶν.

— Πῶς τὸ κάνεις αὐτό;

— Μὲ ἀέρα.

— Ποῦ τὸν βρίσκεις;

— Ἀπὸ δῶ μέσα, καί χτυποῦσε τὸ γουβωμένο στέρνο του.

Τὸ ἀπόγευμα ὁ Λάκης ἔμπαινε πάλι στὸ πηλήχιό του καί κατηφόριζε. Τὸν κατευόδωνε μόνον αὐτὴ ἡ κυριακάτικη ἀπογευματινὴ ἐρημιὰ τῶν δρόμων».

Ὅλο τὸ διήγημα μαρτυράει τὴν τέχνη. Στὶς τέσσερις γραμμὲς ποὺ σᾶς διάβασα, πρώτη ἡ εἰκόνα τῶν πανιῶν τοῦ πλοίου ποὺ εἶναι γκαστρωμένα, πλούσια, κάνουν τὸ σκαρὶ νὰ πετάει. Ὁ ζωγράφος, τὸ ἄρρωστο παιδί, ἔχει γουβωμένο τὸ στέρνο, μιὰ σφόδρὴ ἀντίθεση μὲ τὸ ζωγραφισμένο δημιούργημά του. Αὐτὸ τὸ παιδί μπαίνει στὸ πηλήχιό του, δὲν τὸ φοράει: σὰν παιδί τοῦ ὀρφανοτροφείου, ἔχει ταυτιστεῖ μὲ τὸ κάλυμμα τοῦ κεφαλοῦ του. Καί φεύγει μέσα στὸ πηλήχιο καί «στὴν κυριακάτικη ἀπογευματινὴ ἐρημιὰ τῶν δρόμων», εἰκόνα οἰκεία τοῦ παρελθόντος ποὺ φανερώνει τὰ παιδικὰ συναισθήματα τῆς συγγραφέως, θλίψη γιὰ τὸ καχεχτικὸ παιδί καί μελαγχολία γιὰ τὸ κυριακάτικο ἀπόγευμα.

Δὲν τῆς ἦταν έπαχθῆς, κατὰ τὴ δική μου ἄποψη, ἡ συγγραφή τῶν διηγημάτων, γιὰτὶ τότε δὲν θὰ ἔδινε τόση προσοχὴ στὴ μορφή τους καί τόση τέχνη στὴ διατύπωσή τους.

Όλα περιγράφουν πρόσωπα που γνώρισε και καταστάσεις που έζησε ή παρακολούθησε. Άρκετά είναι ή ιστορία μιας στιγμής. Πίνακες με γρήγορες πινελιές, αλλά γεμάτοι χρώμα, πρόσωπα, τοπία, ψυχολογία και πάνω απ' όλα τέχνη λογοτεχνική. Ψάξιμο για τή λέξη, τήν έκφραση, τήν αντίθεση.

Δέν μās διευκρινίζει αν ή σειρά τής αναδημοσίευσης είναι εκείνη τής πρώτης δημοσίευσης, ούτε σε πόσο χρόνο δημοσιεύτηκαν. Θα μπορούσαμε, αν τὸ γνωρίζαμε, νὰ παρακολουθήσουμε τήν πεζογραφική της πορεία, τή βελτίωση τής τεχνικής της και τήν εξέλιξη τής τέχνης της.

Τὸ βιβλίο αρχίζει με τὸ πολὺ σύντομο διήγημα *Αμύνεσθαι*, ὅπου ἀποτυπώνει τήν εἰκόνα ἐνὸς ἐρωτευμένου ζευγαριοῦ ἔξω ἀπὸ τήν Τράπεζα. Είναι περιγραφή τῶν κινήσεων λίγων στιγμῶν τῶν δυὸ νέων που κοιτάζονται, κάτι που δέν ἔχει διάρκεια και χάνεται. Ἐνα περιστατικό τοῦ δρόμου χωρίς σημασία, ἀλλὰ που τής ἔκανε ἐντύπωση. Τὸ δεύτερο, *Τὰ κόκκινα παπούτσια*, είναι ή ιστορία τής παιδικῆς ἐπιθυμίας της νὰ φορέσει κόκκινα παπαρουνένια παπούτσια, ἐπιθυμίας που δέν ἐκπληρώθηκε. Τὰ παπούτσια ἔγιναν στὸ χρώμα τής μουστάρδας και τὸ μόνο κόκκινο ἦταν ἓνα κουμπὶ που τὰ στόλιζε. Ἀλλὰ κι αὐτὸ ξηλώθηκε, χάθηκε. Κι ὅταν χρόνια πολλὰ μετὰ, πάει με τή σειρά της ν' ἀγοράσει για ἄλλους παπούτσια, βρίσκει, χωρίς νὰ τὸ ζητάει, τὰ κόκκινα παπούτσια τῶν ἀναμνήσεών της, «ἓνα ζευγάρι κόκκινα κοριτσίστικα παπαρουνένια παπούτσια, μ' ἓνα κόκκινο παιγνιδιάρικο κουμπάκι στὸ πλάι». Και τὰ παίρνει «πασχαλιάτικο δῶρο στὰ περασμένα μου».

Ἀνάμεσα στὰ διηγήματά της κυριαρχοῦν συμβάντα τής παιδικῆς της ἡλικίας, ἀνεξίτηλες εἰκόνες τοῦ ὄνειρικοῦ μέρους τής ζωῆς της. Ἡ «Τρίαινα», τής ὁποίας σὰς διάβασα ἀπόσπασμα, είναι διήγημα χαρακτηριστικό τής τέχνης της.

Ἐξαιρετο περιγραφικὸ-ἠθογραφικὸ είναι τὸ διήγημα *Πολύπτυχο*, ή ιστορία μιᾶς κόρης τής κάνουν διαρκῶς προξενιά που δέν τελεσφοροῦν. Λιγομίλητη ή κόρη, τής γίνεται με κάθε νέο ὑποψήφιο ή κατάλληλη διδασκαλία πῶς δὰ τοῦ μιλάει για πράγματα ἐνδιαφέροντα για κείνον και εὐχάριστα. Ἀλλὰ ή κόρη φροντίζει νὰ ἀποτυγχάνουν τὰ συνοικέσια. Τὸ ἀπροσδόκητο τέλος μās τ' ἀποκαλύπτει. Ἦταν μυστικά παντρεμένη και χήρα.

Τὸ διήγημα, μάλιστα τὸ σύντομο, τής μιᾶς ἢ τῶν δυὸ σελίδων, είναι δύσκολο λογοτεχνικὸ εἶδος. Πρέπει τὸ κείμενο νὰ ἔχει τέλεια οἰκονομία, νὰ είναι ἄρτιο ὡς πρὸς τὰ στοιχεῖα του και νὰ δημιουργεῖ στὸν ἀναγνώστη τή βεβαιότητα ὅτι ὁ συγγραφέας δέν τοῦ ἔκρυψε, δέν παρέλειψε τίποτε. Μνημονεύω τὸ συντομώτατο διήγημα, μόλις 42 γραμμές, που ἔχει τὸν τίτλο «Τ.Τ.Τ.». Ἐδῶ δέλει ή Κική

Δημουλά να ρίξει ένα γράμμα στο γραμματοκιβώτιο και μπροστά του συναντά έναν ήλικιωμένο άντρα που της διηγείται τον καημό του· ή κόρη του μίσειψε και δεν γυρίζει στην πατρίδα. Θα κάνει καριέρα έξω. Οι 27 γραμμές από τις 42 του κειμένου είναι ή διήγηση και το παράπονο του πατέρα, σπαραχτικό, με τέλεια διάρθρωση, που αποκαλύπτει τον τεχνίτη της αφήγησης, τον ψυχολόγο και τον λογοτέχνη· οι υπόλοιπες 15 γραμμές είναι το σκηνικό.

Διαβάζοντας τον τόμο που σας παρουσιάζω, διαπιστώνω ότι υπάρχουν πράγματα που ή συγγραφέας δεν εξήγηε. Μας λέει στον επίλογο ότι τα διηγήματά της είναι «άγνωστη, ξένη σε μένα μορφή γραφής με έπαχθητή την άσκησή της». Για το «έπαχθητή» μίλησα προηγουμένως. Γράφτηκαν όμως κατ' έντολήν, όπως γινόταν και γίνεται και με τους μουσικούς, τους ζωγράφους, τους γλύπτες, ακόμη και με τους επιστήμονες. Άγνωστη και ξένη, όμως, ή γραφή δεν της είναι, γιατί ή τέχνη της είναι τέχνη φτασμένου λογοτέχνη, και μη ξεχνάμε ότι βρισκόμαστε στις αρχές της δεκαετίας του '60, πριν 40 χρόνια· ή τεχνική της δεν έχει αδυναμίες και ή ψυχική της ώριμότητα είναι φανερή. Στον εισιτήριο λόγο της έδω μάς είπε: «Υπερκινητικές οι λέξεις. Περιμένεις, ώρες, μήνες, μπορεί και χρόνια, μήπως και τις μαγνητίσει αυτή ή κατάλευκη άγραφή λιχουδιά που τους έχεις άπλωσει». Παρακάτω όμως εγκαταλείπει την άναμονή και μπαίνει στη δράση: «γίνομαι πανικόβλητος χειρωναξ που κουβαλάει τόνους άμορφο ύλικό από την μίαν άκρη της λευκής σελίδας στην άλλη. Χτίζω, γκρεμίζω, ξανά και πάλι, συσσωρεύεται ήττα». Μας περιγράφει την τεχνική της, τεχνική όλων των απαιτητικών δημιουργών οι όποιοι δεν ικανοποιούνται με το δημιούργημά τους και διαρκώς το δουλεύουν, το διορθώνουν, σβήνουν και ξαναγράφουν. Δεν θά επικαλεσθώ την περίπτωση του Σολωμού· είναι μοναδική ιδιοτυπία. Η Κική Δημουλά, τα διηγήματα του βιβλίου που τα έγραψε κατ' έντολήν, πόσο πρόλαβε να τα δουλέψει και να τα ξαναδουλέψει;

Ο τίτλος του βιβλίου *Έκτός σχεδίου* μπορεί να έρμηνευθεί με δυο τρόπους πρώτα με την πολεοδομική έννοια, πράγμα που θά σήμαινε, ότι ή Κική Δημουλά θεωρεί τα πεζογραφήματά της αυτά ως αυθαίρετα, παράνομα και άπορριπτέα. Η δεύτερη έρμηνεία νομίζω ότι είναι ή σωστή. Γράφτηκαν έκτός σχεδίου, έκτός του καλλιτεχνικού της σχεδίου, παρεκκλίνοντας από τα ενδιαφέροντά της, που είναι μόνο ή ποίηση. Τα νομιμοποίησε όμως ή τέχνη που έχουν.

Το δεύτερο βιβλίο της Κικής Δημουλά, *Χλόη θερμοκηπίου*, είναι ή τελευταία της ποιητική συλλογή που, όπως είπα, εκδόθηκε τις πρώτες μέρες του

Μάη του 2005. Από τον πίνακα των δημοσιεύσεων της στο βιβλίο, προκύπτει ότι η συλλογή αυτή των ποιημάτων της είναι η ένδεκατη. Υπάρχει ακόμη το βιβλίο με τα πεζά που περιέγραψα και ο εισιτήριο λόγος της στην Ακαδημία, *Ο Φιλοπαίγμων Μύθος*. Σε σκορπισμένα κείμενά της, κυρίως συνεντεύξεις ή σύντομους λόγους, εκθέτει απόψεις της για ζητήματα της Ποίησης, της Λογοτεχνίας και της Τέχνης, πάντοτε από φιλοσοφική ή, καλύτερα, έσωτερική πλευρά. Δεν φιλολογίζει. Στην *Φιλοπαίγμονα Μύθο* (σ. 25) μάς δίνει και έναν όρισμό της ποίησης που άφορα κυρίως τους Έλληνες και έχει σχέση με τη λεγόμενη σήμερα κρίση της ελληνικής γλώσσας. Διερωτάται λοιπόν «αν στην εποχή μας ωφελεί η ποίηση». Και απαντά: «Ωφελεί κυρίως τη γλώσσα. Την περισυλλέγει από τους μεγάλους κάδους της biasύνης και τη μεταγγίζει με σέβας από τόσο δά μπουκαλάκι του άγιασμού, μιά γουλιά, όσο ακριβώς χρειάζεται να πιει η ουσία. Τέλος, η ποίηση ωφελεί όσο μιά παυσίπονη σταγόνα σε έναν ώκεανό λύπης». Είναι ακριβής ο όρισμός και, ίσως, λίγο ειρωνικός, γιατί προέρχεται από άνθρωπο που όλη τη ζωή του την αφιέρωσε στην ποίηση. Και όμως έχει συναίσθηση ότι το έργο της είναι μία σταγόνα σ' έναν ώκεανό. Άλλα πιά σπουδαία είναι η διαπίστωση ότι η ποίηση ωφελεί τη γλώσσα. Μαζί με την πεζογραφία αποτελούν το ληξιαρχείο και το μουσείο κάθε γλώσσας. Φαντασθείτε την ελληνική γλώσσα χωρίς τα κείμενα του Ρήγα, του Μακρυγιάννη, του Κάλβου, του Σολωμού και όλων των άλλων δημιουργών. Θα μιλούσαμε τη γλώσσα που μιλάμε σήμερα, αλλά χωρίς την ποίηση και την πεζογραφία, δεν θα είχαμε ούτε αίσθηση, ούτε συναίσθηση, ούτε γνώση της γλώσσας μας. Το ότι οι λέξεις περιέχονται σε λεξικά δεν μάς αποκαλύπτει τίποτε. Όπως οι άπτικιστές δεν μπόρεσαν να μάς δώσουν, με τις μελέτες τους και τα υποδείγματά τους, κείμενα πλατωνικά, όχι βέβαια φιλοσοφία, αλλά κείμενα όπως η περιγραφή του Ίλισσου μόνον, ή κείμενα σαν του Θουκυδίδη ή του Αισχύλου, έτσι οι λέξεις μόνο, ώραϊες ή χυδαίες, δεν ωφελούν χωρίς τον τεχνίτη που θα τις δέσει στο κόσμημα της τέχνης. Δεν γίνεται η Άγια Σοφία μόνο με πέτρες, χρειάζεται ο αρχιτέκτονας και πλήθος από τεχνίτες. Οι σταγόνες λοιπόν δεν μειώνουν τη λύπη, αλλά μάς βοηθούν να αντέχουμε την πεζότητα, την έλλειψη όμορφιάς της ζωής μας.

Η νέα συλλογή, *Χλόη Θερμοκηπίου*, έχει όλες τις αρετές της έως τώρα ποίησης της Κικής Δημουλά. Γλώσσα νεοελληνική με τους τρέχοντες νεολογισμούς, συνδυασμένους με λογιότερες λέξεις, μετοχές της καθαρεύουσας, παρά τους κανόνες και τις οδηγίες για καλή δημοτική, που απαγορεύουν τη μείξη των τύπων. Παράδειγμα ο στίχος στο ποίημα (*Διά της εις άτοπον λήθης*) όπου η καρδιά,

«Σπάζει, ἀλλὰ ἀπὸ κεκτημένη
 ἔντασι χτυπᾶ
 σαλταρισμένη τρέχει
 ὅπως τρέχουν τὰ ὄρνιθια».

Ἔχουμε στὸ τετράστιχο μία μετοχή, ἕναν νεολογισμό καὶ μία λέξη τῆς καθαρεύουσας. Σ' ἓνα ποίημα, Ἡ ἀγριοφωνάρα, μιλάει γιὰ τὴν τέχνη τῆς Καταφεύγει στὴν ποίηση σταλμένη ἀπὸ κύτταρο ἄστρογο ποῦ τὴν «ἔδωξε ἀπ' τὸν δικό του κόσμο γιατί ἦτανε πολύτεκνο».

καὶ μ' ἔστειλε σὲ σένα
 τάχα ὅτι διδάσκεις δωρεάν
 τεχνάσματα καὶ τέχνη ἐπιδέσεως πληγῶν
 πὼς θεραπεύεις τὴν παραίτηση μὲ μόσχευμα
 κομμάτι ἀφαιρώντας ἀπὸ τὸν μηρὸ τῆς ἦττας
 ὥστε νὰ βελτιώνεται τῶν λέξεων ἢ ζωῆ

τίποτε δὲν μὲ δίδαξες.
 Νυχθημερὸν μὲ ἔβαζες νὰ ψάχνω
 δίχως νὰ ξέρω τί, δίχως νὰ λὲς
 ἂν κάτι ἄλλο χάθηκε ἀπ' ὅσα ἔχουν χυθεῖ.

Δὲν εἶμαι βέβαιος ἂν ὁ μηρὸς τῆς ἦττας εἶναι ὑπαινιγμὸς τοῦ μηροῦ τοῦ Δία, ὅπου κυοφορήθηκε ὁ Διόνυσος, γιὸς του ἀπ' τὴ Σεμέλη.

Ἕνας ἄλλος ποιητῆς, ὁ Ἰάσων Κλεάνδρου, τὸ 595 μ.Χ., ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὰ γηρατειὰ τοῦ σώματος καὶ τῆς μορφῆς του, δὲν βρίσκει ἄλλη παρηγοριὰ παρὰ τὴν Τέχνη, ἀπὸ τὴν ὁποία ζητάει παυσίπονα τοῦ πνεύματος.

Εἰς σὲ προστρέχω Τέχνη τῆς Ποιήσεως
 πού κάπως ξέρεις ἀπὸ φάρμακα
 νάρκης τοῦ ἄλγους δοκιμῆς, ἐν Φαντασίᾳ καὶ Λόγῳ
 (Κ. Π. Καβάφη, *Μελαγχολία τοῦ Ἰάσωνος Κλεάνδρου*· 595 μ.Χ.).

Ἡ Δημουλᾶ βρίσκεται σὲ προηγούμενο στάδιο, στὴν ἀναζήτησι, στὴ μάθησι ψάχνει, δὲν ἔχει ἐγκαταλειφθεῖ στὴ μοίρα τῆς, ἀντίθετα δείχνει δραστη-

ριότητα. Φτιάχνει τήν ποιητική της. Ζητάει τήν κατάφαση τῶν ἄλλων, τήν ἐπιδοκιμασία ὅτι προχωράει σωστά (Ἡ ἀγριοφωνάρα):

Ἔστρωνα ράγιες, κάρφωνα τονισμούς
για νά 'ναι ἀσφαλῆς ἡ κύλιση τῶν στίχων.

Ἐδῶ εἶναι φανερῆ ἡ τέχνη της στίς παρομοιώσεις καί στίς μεταφορές. Ἡ ποίηση εἶναι ράγιες σιδηροδρόμου καρφωμένες μέ τούς τόνους. Πάνω σ' αὐτὲς κυλοῦν οἱ στίχοι. Οἱ ἐπιβάτες τοῦ τραίνου εἶναι ἡ οὐσία. Ἐκεῖ χρειάζεται ἡ φαντασία: δὲν ἀρκεῖ νά ἔχεις μάθει τήν τεχνική:

μάθε με, σὲ ἰκέτευα, πῶς νά στερεώνω ἐπιβάτες
καί σὺ μοῦ ἀπαντοῦσες
ἀρκεῖ νά τούς ἐφεύρεις. Ἡ μόνη στέρεη μέθοδος.

Οἱ ἐπιβάτες εἶναι ἡ Ἐμπνευση, δηλαδή αὐτὰ πού θὰ γράψεις πρέπει νά προσφέρουν κάτι νέο στήν Τέχνη τῆς Ποίησης. Ἄν θὰ εἶναι ἡ τέλεια καλλιτεχνική μορφή καί μαζί καί ἡ οὐσία, αὐτό εἶναι τὸ δράμα τοῦ κάθε ποιητῆ.

Ἡ ἄσκηση τῆς Τέχνης τῆς ποίησης βασανίζει τούς ποιητές. Ἡ Κικὴ Δημουλά προσπαθεῖ νά φτιάξει τήν ποίησή της μέ κάθε τρόπο:

καί μέ ἐξώδητες νά κλέβω ἀντικλεῖδια
ἀπὸ περιφερόμενους λωποδύτες στίχους για νά μπῶ.

Ἀλλὰ οἱ στίχοι, οἱ φανταστικά κλεμμένοι, δὲν τήν ικανοποιοῦν, καί ἡ προσπάθειά της συνεχίζεται σὲ κλίμα καφκικό:

Ἄγραφων στίχων βρίσκω μισάνοιχτη τήν πόρτα.
Σπρώχνω ελαφρὰ τὸ τρίξιμο νά μπῶ
κι ἀπὸ τὸ βάθος βάθος μοῦ ἀπαντᾶ
μία ἀγριοφωνάρα πῶς ἔχουνε γραφτεῖ.

Ὅλοι ξέρουμε πῶς οἱ ποιητές θέλουν τήν πρωτοτυπία. Νομίζει ἡ ποιήτρια πῶς βρῆκε τήν ἔμπνευση καθὼς περνᾷ τήν πόρτα τῶν ἀγραφῶν στίχων. Ἀλλὰ κάποιος ἀόρατος φύλακας τήν προσγειώνει. Οἱ στίχοι πού πλάθει μέ τὸ νοῦ της

είναι ήδη γραμμένοι. Ο ποιητής Εὐμένης τοῦ Καβάφη (Τὸ πρῶτο σκαλί) ἔχει τις ἴδιες ἀνησυχίες:

Ἀλλοίμονον, εἶν' ὑψηλή, τὸ βλέπω,
πολὺ ὑψηλὴ τῆς Ποιήσεως ἡ σκάλα.

Ἡ σκέψη ποὺ ἀπασχολεῖ τὴν Κικὴ Δημουλᾶ, γιὰ τὴ μορφὴ τῆς ποίησής της, εἶναι κοινὴ σ' ὅλους τοὺς πραγματικούς ποιητές. Ὅλοι ἀναρωτιοῦνται γιὰ τὰ δημιουργήματά τους μὲ διάφορους τρόπους. Τοῦ Καβάφη εἶδαμε τὶς ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ἀξία τοῦ ἔργου του. Κάπου ὅμως (Ἐχόμισα εἰς τὴν Τέχνη) ἀνακεφαλαιώνει τὴν προσφορά του καὶ νιώθει εὐχαριστημένος μὲ ὅ,τι δημιούργησε:

Κάθομαι καὶ ρεμβάζω. Ἐπιθυμίες κ' αἰσθήσεις
ἐχόμισα εἰς τὴν Τέχνην - κάτι μισοειδωμένα, πρόσωπα ἢ γραμμές.

Στὴν ἱκανοποίηση τοῦ Καβάφη γιὰ ὅ,τι ἔδωσε στὴν Τέχνη ἀντιτίθεται ἡ Ἐπώδυνη Ἀποκάλυψη τῆς Δημουλᾶ:

Κάποια στιγμή τοῦ τὰ ζητᾶς τ' ἀνοίγεις
θέλεις νὰ δεῖς ἐὰν θυμᾶται τὸ χαρτί ὅσα
τοῦ ὑπαγόρευες γιὰτὶ ἀκόμα
καὶ τῆς ἄψυχης ἐγγύθησής ἢ μνήμη
μὲ τὸν καιρὸ κι αὐτὴ ἀδυνατίζει.

Ταράζειςσαι, γλωμιάζεις, βλέπεις
νά 'χουν γραφτεῖ πράγματα ποὺ δὲν εἶπες.

Ἀρνεῖται κι αὐτὰ ποὺ ἔχει γράψει, τ' ἀπορρίπτει, δὲν τὰ θεωρεῖ δικὰ της, ἐνῶ νόμιζε, ὅτι ὅσα ἔγραψε ἦταν σωστά:

Ὅ,τι λὲς στὴν πένα τὸ γράφει.
Σκέπτεσαι, θυμᾶσαι, νομίζεις, ἀγαπᾶς, ὑπαγορεύεις
.....
ὅπως σοῦ ὑπαγόρευσε ἢ μοίρα νὰ τὰ ζήσεις
γραμμένα σὲ δικό της ἀπορροφητικὸ χαρτί

ἔτσι ἀκριβῶς κι ἐσὺ τὰ ὑπαγορεύεις
στὴν ἄγνωστη ποιότητα τοῦ μέσου ποῦ διαθέτεις.

Εἶναι μίᾳ μικρῇ *Ποιητικῇ* τὸ ποίημα αὐτό. Δὲν ἱκανοποιεῖται μὲ τὴν ποιήσή της καὶ δὲν μοῦ φαίνεται παράξενο. Ἔτσι προχωρεῖ, προσπαθώντας νὰ ἐκφράσει πάντα τὴ θλίψη τῶν ἀνθρώπων, μᾶλλον τὴ δική της. Κάποτε τὴ ρώτησαν, ἂν ἡ θλίψη στὴν ποιήσή της εἶναι «ἡ μοιραία συνακολουθία τῆς ζωῆς» καὶ ἀπάντησε ὅτι «δὲν εἶναι δική μου ἡ θλίψη. Τῶν πραγμάτων εἶναι. Ἐκεῖνα θλίβονται. Ἐγὼ ἀπλῶς προσφέρθηκα νὰ εἶμαι ὁ διαχειριστὴς αὐτοῦ τοῦ αἰσθήματος, ἐπειδὴ ἔχω ἐπαυξητικὲς ἱκανότητες». Εἶναι ἓνας τρόπος νὰ μειώνεις τὴ θλίψη, μεταφέροντάς την στὰ πράγματα. Εἶναι μίᾳ φυγῇ. Θεωρεῖ τὸν ἑαυτό της μεσάζοντα καὶ ἡ θλίψη τῶν πραγμάτων, ἡ δική της φυσικά, δὲν τὴν ἀφορᾷ, ἔτσι μᾶς λέει. Ἀλλὰ τότε γιατί ἀσχολεῖται; Ἐπειδὴ ἔχει ἱκανότητες διαχειριστοῦ;

Τὰ πράγματα οἱ ποιητὲς τὰ ἔχουν δεῖ κατὰ διαφορετικὸς τρόπους. Πολὺ παλιὰ ὁ Εὐριπίδης σ' ἓνα ἀπόσπασμά του δηλώνει «τοῖς πράγμασι γὰρ οὐχὶ θυμοῦσθαι χρεών, μέλει γὰρ αὐτοῖς οὐδὲν» (Εὐριπ. ἀπόσπ. 287), «μὴ θυμώνετε μὲ τὰ πράγματα, γιατί δὲν τὰ νοιάζει γιὰ τίποτε». Εἶναι ἄψυχα, ἀδιάφορα, δὲν αἰσθάνονται. Ἔνας ποιητὴς, πολὺ κοντινὸς μας, ὁ Λάμπρος Πορφύρας, μᾶς ἔχει δώσει στὴ συλλογὴ *Σκιές*, τοῦ 1897, στίχους ὅπου τὰ πράγματα γύρω μας, τὰ καθημερινά, ἔχουν αἰσθήματα, πονοῦν, θλίβονται, κλαίνε ὅπως τὸ ρολοῖ στὸ γνωστότερο ποίημά του «*Lacrimae rerum*»:

Κι' ἀπ' τὴ γωνιά, ὁ καλὸς τῆς Λήθης σύντροφος,
τ' ἀγαπημένο μας παλιὸ ρολοῖ,
τραγουδιστὴς τοῦ χρόνου, κι αὐτὸς κλαίγοντας,
ρυθμίζει ἀργά, φριχτά, τὸ μοιρολόι.

Ἔνας ἄλλος παλιὸς ποιητὴς, ὁ Βιργίλιος, εἶναι ἐκεῖνος ποῦ ἔδωσε τὸν τίτλο γιὰ τὸ ὠραῖο ποίημα τοῦ Πορφύρα:

Sunt lacrimae rerum et mentem mortalia tangunt

(«ὑπάρχουν δάκρυα γιὰ τὰ δυστυχήματα καὶ τὰ ἀνθρώπινα συγκινοῦν τὴν καρδιά»). Βεργ. *Αἶν.* I 462).

Ἔνας κριτικὸς τῆς ποιήσεως, ὁ Ἀντρέας Καραντώνης, ἔχει κι αὐτὸς τὸν

όρισμό του: «Ἡ ποίηση εἶναι μία χειρονομία πρὸς τὰ πράγματα, δὲν εἶναι τὰ πράγματα».

Ὁ Πορφύρας ἀντέστρεψε τὸν Βιργίλιο καὶ προσωποποίησε τὰ ἄψυχα, τοὺς ἔδωσε αἰσθήματα. Ἔβαλε τὰ πράγματα νὰ συμμετέχουν στὸν ἀνθρώπινο πόνο. Συμβαίνει τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴν ποιήτριά μας, ὅπως ἰσχυρίζεται;

Στὴν τέχνη δὲν συμπίπτουν, τὶς περισσότερες φορές, οἱ ἀπόψεις τῶν δημιουργῶν καὶ τῶν τρίτων, καὶ πιθανῶς πολλὰ ἀπὸ ὅσα εἶπα νὰ μὴ βρίσκουν σύμφωνη τὴν Κικὴ Δημουλᾶ. Ἡ ἴδια μᾶς λέει κάπου: «Δὲν ἀνάζητῶ οὔτε ἐπιζητῶ. – Ἐγὼ ἐπιθυμῶ. Μιὰ γλῶση. Μακάρι νὰ εἶναι καὶ τοῦ θερμοκηπίου». Δηλαδή ἀρκεῖται στὸ ὑποκατάστατο, στὸ τεχνητό, γιατί τὸ πραγματικὸ εἶναι ἀνέφικτο; Ἡ μήπως τὸ θερμοκήπιο τῆς εἶναι ἀσφαλὲς καταφύγιο; Ἡ σύγχρονη ποίηση ἐρμηνεύεται μὲ πολλοὺς τρόπους. Ὁ δικός μου εἶναι ἓνας, πὺ πιθανῶς ἀργότερα νὰ τὸν ἀλλάξω. Γιατί ἡ ποίηση ἔχει αὐτὴ τὴν ἀρετὴ. Κάθε φορὰ πὺ τὴν ξαναδι-αθάζουμε μᾶς λέει καινούργια πράγματα.

Γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῶν ποιημάτων τῆς συλλογῆς πὺ παρουσίασα, τελειώνοντας θὰ διαβάσω τοὺς στίχους μὲ τὸν τίτλο *Σημείωση ἀπὸ τὸ ποίημα Τίνος ὄνειρου τ' ὄνειρο*, οἱ ὁποῖοι, νομίζω, κάτι ἀποκαλύπτουν:

Ὅταν λέμε ὄνειρεύτηχα
πάντα δὲ σημαίνει πὺ εἶδαμε στ' ἀλήθεια
ἓνα ὄνειρο
Ἀλλὰ ὅ,τι ξυπνητοὶ φέρνουμε λίγο πρὸς τὰ μπρός.

Ἔχω τὴν ἐντύπωση, ὅτι μὲ τοὺς στίχους αὐτοὺς ἡ Κικὴ Δημουλᾶ μᾶς λέει, μὲ τὸν τρόπο τῆς, ὅ,τι καὶ ὁ ποιητὴς τοῦ Καβάφη. Αὐτὸ τὸ «φέρνουμε λίγο πρὸς τὰ μπρός», τὸ εἶπε ὁ Ἀλεξανδρινὸς μὲ τὴ φράση «ἐκόμισα εἰς τὴν Τέχνη». Συμφωνεῖ ἡ ποιήτριά μας;